

T I E T E E L L I N E N E L Ä M Ä

T&E:N toimituksessa on oltu huolissaan kriittisen tiedepoliittisen keskustelun kuihtumisesta aikana, jolloin sitä kaikkein eniten tarvittaisiin. Positiivisen poikkeuksen tekee Helsingin yliopiston maailmanpolitiikan professori Heikki Patomäki, joka on tullut tunnetuksi monissa yliopiston ja tutkimuksen vapautta puolestavissa kirjoituksissaan. Suomenkielisen *Le Monde diplomatique*n blogissa (12.11.2007) Patomäki ottaa jälleen kantaa, tällä kertaa Suomen yliopistolaitoksen nykyisiin uudistushankkeisiin ja sanoma on selkeä: suomalaista yliopistoa ollaan viemässä kaikin keinoin huonoon suuntaan – nimittäin amerikkalaiseen. Esimerkiksi se, että yliopisto lakkautetaan valtion virastona ja herätetään uudelleen henkiin oikeushenkilönä, ei suinkaan, eräistä vastaväitteistä huolimatta, johda yliopiston autonomian lisääntymiseen vaan päinvastoin sen tuhoutumiseen: “Uudistus tarkoittaa vapauden, itsehallinnollisuuden ja tasaveroisten koulutusmahdollisuuksien periaatteista luopumista.” Ennen kaikkea se johtaa Patomäen mukaan yliopistolaitoksen kaupallistumiseen: “Itsenäisinä oikeushenkilöinä yliopistot voidaan pakottaa – tai ne voivat itse innokkaasti syöksyä – koulutuksen ja tutkimuksen markkinoille.” Tämä kaupallistuminen näkyy jo monella tasolla. Vaikka lukukausimaksuja ei vielä ollakaan tuomassa yliopistoon, on niiden puoltajia kuitenkin ilmaantunut monen nurkan takaa, jopa yliopiston itsensä sisältä (Kari Raivio). Lukukausimaksut johtavat välittömästi koulutuksessa epätasa-arvoiseen tilanteeseen, jonka pitkän aikavälin seurauksena on hyvin todennäköisesti voimak-

kaasti polarisoitunut luokka-yhteiskunta. Kaupallistumisen myötä myös opetusta aletaan tarjota yhä enemmän siltä pohjalta, miten sitä voitaisiin myydä, etenkin ulkomaisille opiskelijoille, joiden oletetaan tuovan rahaa yliopistolle. Samalla hyvän tutkimuksen kriteeriksi tulee lopulta se, että sille on ostaja – eli se voidaan hyödyntää kaupallisilla markkinoilla (tai kuten joissain harvoissa tapauksissa, se edesauttaa valtionhallinnon tehokkuuden lisäämistä). Yliopistolaitoksen sisällä tämä kehitys johtaa kerrostumiseen: “Vain osa yliopistoista on enää oikeita yliopistoja, joissa opetus perustuu tutkimukseen, ja joissa opitaan tieteelliseen ajatteluun. Vapaan tieteen myötä menee myös kriittinen julkisuus, josta pian on jäljellä pelkkä muisto vain. Tätä on Amerikan mallin todellisuus.” Itse asiassa voidaan epäillä, jääkö yliopistolle enää minkäänlaista kriittistä potentiaalia, sillä yliopiston lakkauttaminen valtion virastona merkitsee sitäkin, että opettajat ja tutkijat menettävät asemansa valtion virkamiehinä: vuodesta 2009 heidät voidaan erottaa aivan kuin minkä tahansa yksityisen yrityksen työntekijä – esimerkiksi siitä syystä, että suhtautuu liian kriittisesti yliopiston johtoon tai niihin tahoihin, jotka tuota johtoa johtavat. Sillä paradoksaalista tässä on, että yliopiston lakkauttaminen valtion virastona ei suinkaan vähennä yliopiston riippuvuutta valtiosta ja eritoten valtiovarainministeriöstä: suurin osa rahoituksesta tulee jatkossakin valtiolta. Yliopiston kaupallistaminen merkitseekin itse asiassa vain yliopiston valtiollista alistamista uusin keinoin: markkinakurin avulla.

Kirjoituksena lopussa Patomäki antaa huutia Helsingin yliopiston rehtorille, Ilkka Niiniluodolle. Ensin Patomäki huomauttaa kuinka kauniisti maailmankuulu filosofi Niiniluoto on lukuisissa kirjoissaan ja kirjoituksissaan puhunut tieteen itseisarvosta sekä siitä, että tieteen varsinaisen arvo on totuus. Sitten hän kysyy, miten nämä arvot sopivat yhteen nykyisen kanssa, jossa ainoa arvo näyttää olevan sopeutuminen ja alistuminen. Onko kyse vain vanhasta filosofeja vaivaavasta taudista, jossa vallan edessä luovutaan ihanteista – vai onko Niiniluodon tietoteoria pohjimiltaan välineellistä, jolloin se voidaan vaivatta asettaa vallan käyttöön? Vai onko kyse vain periaatteesta, että osallistumalla voidaan välttää kaikkein pahimmat seuraukset? Patomäki ei anna vastausta, mutta tuo esille asiaa valottavan anekdootin, joka liittyy vuonna 2007 Helsingin yliopistossa asetettuun “Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen neuvottelukuntaan”. Neuvottelukuntaan kuuluu yliopiston rehtorin lisäksi lähinnä elinkeinoelämän edustajia. Patomäki oli saanut ystävältään kuulla, että neuvottelukunnassa oltaisiin esitetty sellaisia “raikkaita uusia ajatuksia” kuin että “yliopisto täytyy tästä eteenpäin alistaa ulkopuolisen johtokunnan hallintaan ja samalla rehtorille pitää antaa diktaattorin valtuudet”. Kun Patomäki oli kysynyt ystävältään, voisiko hän julkaista kyseisen kommentin, ystävällä oli sanonut, että kysyy ensin rehtorilta, josko se käy päinsä. Niiniluoto oli suhtautunut ideaa erittäin varauksellisesti, mutta tästä huolimatta Patomäki julkaisi sen. Patomäkeä oli kuitenkin jäänyt ihmetyttämään, miksi Niiniluoto

oli suhtautunut julkaisemisajatuksen niin nihkeästi, vaikka kyse ei suinkaan ollut mistään väärästä tiedosta. Eikö

tämä ole aivan yhtä huolestuttavaa kuin yliopiston nykyjohdon vapaaehtoinen alistuminen? Järjenkäytön vapaan ihan-

teen näkökulmasta on, ja kun sekin lakkaa, "ollaan jo varsin syvällä suossa, josta on yhä vaikeampi nousta ylös".